

• МЕРЕЙ

Ғалым, тұлға, қайраткер

Орталық Қазақстандағы іргелі оқу орындарының бірі Е.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті қазіргі университет деген мәртебесін өткен ғасырдың 1972 жылы 25 ақпанда ҚазКСР жоғары және орта арнаулы білім министрлігінің №180 бұйрығына сәйкес иеленді. Биыл білім ордасына – 50 жыл. Университет мерейтойымен қатар биыл ҚарМУ-дың үшінші ректоры биология ғылымдарының докторы, профессор, көрнекті ғалым Айтқожа Биғалиұлы Биғалиевтің де мерейтойы. 25 желтоқсанда 80 жасқа келген ғалым-генетик университет басшысы қызметін 1987-1991 жылдар аралығында атқарды.

Айтқожа Биғалиев – 1942 жылы Қуйбышев облысы, Кимель-Черкасск ауданы «Рабочий» совхозында (қазіргі Ресей Федерациясының Самара облысы Березняки ауылы – авт.) жұмысшы отбасында дүниеге келген. 1960 жылы Петровский ауданындағы Октябрьский поселкесінде орта мектепті бітіріп, Алматы қаласында зооветеринарлық институтына (қазір Қазақ ұлттық аграрлық университеті – авт.) оқуға түседі. 1965 жылы аталған оқу орнын «Генетика және жануарлар селекциясы» мамандығы бойынша қызыл дипломмен аяқтаған оған институттың Ғылыми Кеңесі аспирантураға түсуге ұсыныс жасайды. Ол 1965 жылдың қыркүйек айында ҚазКСР Ғылым академиясы жанындағы Эксперименттік биология институтының аспирантурасына түседі. Осы жерден А.Биғалиевті Мәскеудегі КСРО Ғылым академиясы Жалпы генетика институтына оқуға жібереді. 1966-1969 жылдар аралығында академик Н.Дубининнің жетекшілігімен кандидаттық диссертациялық жұмысын жазып, оны 1970 жылы генетика мамандығы бойынша сәтті қорғап, биология ғылымдарының кандидаты деген ғылыми дәрежесін алады. Аспирантураны бітіріп елге оралған А.Биғалиев 1969 жылдан 1971 жылға дейін ҚазКСР Ғылым академиясы жанындағы Эксперименттік биология институтында ғалым хатшы болып жұмыс істейді. 1971 жылы күз айында Қазақ КСР Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрығымен Ақтөбе мемлекеттік медицина институтының биология және генетика кафедрасына меңгеруші қызметіне жіберіліп, онда 1985 жылға дейін абыройлы қызмет атқарады. Осы қызметте жүріп, кафедра базасындағы цитогенетикалық лабораторияда «Оценка генетической активности солей тяжелых металлов (на примере хрома)» деп аталатын докторлық диссертациясын дайындады. 1980 жылдың сәуір айында ол Мәскеу қаласындағы КСРО Ғылым академиясы Жалпы генетика институтының диссертациялық кеңесінде докторлық диссертациясын сәтті қорғап шықты, ал қараша айында А. Биғалиевке биология ғылымдарының докторы деген ғылыми дәреже берілді. Арada бір жыл уақыт өткенде «профессор» деген құрметті ғылыми дәрежеге иеленді.

1985-1991 жылдар аралығындағы А.Биғалиевтің қызметі Сарыарқа жерінде өрбіді. 1985 жылы Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің Ғылым және жоғары оқу орындары бөлімінің нұсқауымен Қарағанды мемлекеттік университетіне оқу ісі жөніндегі проректор қызметіне тағайындалды.

Қазіргі кезде көтеріліп жүрген қоғамның әр саласында басшылық қызметке сайлап қою мәселесі, біздің университетте ертерек басталды және бұл үрдіс А.Биғалиев есімімен тікелей байланысты. 1987

жылы университет ұжымының қолдауымен А.Биғалиев университет тарихында бірінші рет сайланып қойылған ректор болды. Яғни, демократиялық өзгерістердің ұшқыны университет тәжірибесінде ректорды сайлап қоюдан көрініс тапты.

Айтқожа Биғалиұлы өзіне дейінгі ректорлар – Е.Бөкетовтің, З.Молдахметовтің қызметін жалғастыра отырып, ғылым саласын дамытуда өзінің жарқын бейнесін көрсете білген тұлға. Ол өзі айналысатын генетика саласын еліміздің экологиялық проблемаларымен байланыстырып, ұштастыра зерттеуші ғалым. Республикада алғаш рет ғылымның жаңа іргелі бағыты «Табиғи ортаның және халық денсаулығының экологиялық-генетикалық мониторингін» әзірледі. 1980 жылдардың ортасынан бастап, Семей полигонына іргелес аумақтардағы ядролық сынақтардың генетикалық зардаптарын бағалау үшін скринингтік зерттеулер жүргізуді бастады. 1985-1993 жылдар аралығында Айтқожа Биғалиұлының жетекшілігімен Оңтүстік Қазақстандағы Арал теңізі апатты аймағы және Орталық Қазақстанның Семей ядролық полигонына жақын орналасқан Қарқаралы, Егіндібұлақ аудандарына экспедициялық зерттеулер жүргізілді. Осыған байланысты ол 1988 жылы ҚарМУ-дың биология факультетінің базасында ғылыми-зерттеу лабораториясын ұйымдастырды. Лабораторияда Х.Исенов, С.Флорова, Л.Кутовцева, Л.Фастов, В.Горлов, Г.Ильницкая, Э.Бекишбеков, М.Букетов, Н.Ержанов, М.Хамиев, К.Атаханова тәрізді зерттеушілер жұмыс істеді. Кейін оның базасында Дүниежүзілік зерттеу экологиялық лабораториясының Орталық-қазақстандық филиалы ашылып, оған аға ғылыми қызметкер И.Пудов жетекшілік етті.

1991 жылы «Семей ядролық полигонына шекаралас аймақтардың медико-әлеуметтік және экологиялық мәселелері» атты республикалық конференцияда А. Биғалиев бастаған зерттеу тобы «Ядролық полигонмен шектелген аудандардың қоршаған орта жағдайының биомониторингі» жұмыстарының нәтижелерін жариялады. Ғалымның Семей ядролық полигонына жақын орналасқан өңірлерде тұратын тұрғындарға ядролық сынақтардың генетикалық салдарын зерттеудегі қызметі нәтижесінде Қазақстанда құрылған «экологиялық генетика» деп аталған жаңа ғылыми бағыты дами бастады. Өкінішке қарай, қызмет бабына байланысты Айтқожа Биғалиұлының Алматы қаласына қоныс аударған соң, біздің университеттегі ғылыми лаборатория өз жұмысын тоқтатты. Бірақ, ондағы А.Биғалиұлының шәкірттері ғылыми-зерттеу жұмыстарын басқа қалаларда, басқа салада дамытып жүр.

А.Биғалиев – жаңашыл ғалым. Жоғары оқу орындарында жүріп жатқан өзгерістерге елеулі үлес қосып, «экологиялық

генетика» деп аталатын жаңа бағытты дамытып, ғылыми мектеп қалыптастырды. Нәтижесінде, 23 ғылым кандидатын, 7 ғылым докторын және 2 PhD даярлады.

Ол өзінің бар ғұмырын ғылымға арнап, ұзақ жылдар бойы жинақтаған тәжірибесін биология мен экологияның өзекті мәселелері бойынша төрт монография, бес оқулық және 300-ден астам ғылыми мақалалар түрінде жариялады.

А.Биғалиев көрнекті ғалым болуымен қатар белсенді қоғам қайраткері ретінде танылды. Оның ғылыми-зерттеулері қоғамның әлеуметтік саласындағы өткір мәселелермен байланысты болғандықтан, ол жұмыстарға да белсене атсалысты. 1991 жылы шілде айында Қарауылда өткен «Невада-Семей» антиядролық қозғалысына Франция, АҚШ, Италия, Жапония елдерінің делегаттары қатысып, атом сынағын тоқтатуға өз ұсыныстарын білдірді. Осында қазақстандық ғалымдар бірінші рет ядролық сынақтың адамдар мен қоршаған ортаға тигізген зардаптарын ашық түрде айтты. Солардың қатарында А.Биғалиев те болды.

1992 жылы А.Биғалиев танымал ақын, саясаткер, қоғам және мемлекет қайраткері Олжас Сүлейменовтің ұсынысымен «Невада-Семей» Халықаралық ядролық қаруға қарсы қозғалыстың жанынан «Радиация. Экология. Денсаулық» комитетін ашып, оның төрағасы қызметін бүгінгі күнге дейін атқаруда. Осы жылы полигон жұмысына байланысты құрылған мемлекеттік комиссияның мүшесі болды. Нәтижесінде, 1992 жылғы 18 желтоқсанда тәуелсіз Қазақстан Парламенті тарапынан қабылданған алғашқы заң актілерінің бірі болып саналатын «Семей ядролық сынақ полигонындағы ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен азаматтарды әлеуметтік қорғау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданып, Заңға сәйкес бүкіл Семей аумағы мен Павлодар, Шығыс Қазақстан және Қарағанды облыстарының полигонға жақын жатқан аудандары экологиялық апат аймағы деп танылды. Бұған қоса, Қазақстан үкіметінің зардаптарды жою, халықты емдеу, сауықтыру, оңалту, әлеуметтік қорғау және аумақты әлеуметтік-экономикалық дамыту жөніндегі шаралар кешенін қабылдау қажеттігі бекітілді. Міне, осындай ауқымды істердің ішінде ұлтжанды азамат, қоғам қайраткері А.Биғалиевтің болуы заңдылық. Өйткені А.Биғалиев ұзақ жылдардағы зерттеулерінің барысында биология, химия, биофизика, генетика тәрізді ғылымдардың методологиялық әдістері арқылы полигонға жақын орналасқан аудандардағы тұрғындардың арасында тұқым қуалайтын аурулардың жоғары деңгейін және цитогенетикалық ауытқулардың спектрін зерттеп, оған радиацияның ықпалын анықтады.

А.Биғалиевтің ұзақ жылдар атқарған еңбегі елеусіз қалған жоқ. Ол «КСРО денсаулық сақтау саласының үздігі» (1974), «КСРО жоғары білім саласының үздігі» (1987), «Қазақстан білім беру ісінің үздігі» (1990), «Қазақстан Республикасы білім беру ісінің Құрметті қызметкері» (2011) белгілерімен, «Құрмет» ордені сынды көптеген жетістігі бар.

Өнегелі өмірімен белгілі ғалым Айтқожа Биғалиұлын 80 жылдық мерейтойымен шын жүректен құттықтап, зор денсаулық, шығармашылық табыстар тілейміз. Алдағы уақытта да ғылым жолында «Жаңа Қазақстанға» қызмет ететін өзінің тәрізді адал, өнегелі, білімді де білікті ұрпақ тәрбиелей беруіңіз!

**Әлімжан ТЕЛҒАРИН,
Е.Бөкетов атындағы
Қарағанды университетінің
енбек сіңірген қызметкері
Гүлнара СМАҒҰЛОВА,
Е.Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті
«Тұлғатану» ғылыми-зерттеу
орталығының
ғылыми қызметкері**

«Кіреберіс декоративтік (сәндік) белгісі» жобалық ұсыныстарды іріктеу бойынша ашық шығармашылық конкурсы ЕРЕЖЕСІ

«ТС» ҚБ, «Қарағанды қаласының Суретшілер одағы» ҚБ, «Қарағанды облысының Сәулетшілер одағы» ҚБ, Қарағанды қаласының «Қазақстан Дизайнерлер одағы» филиалы, Осакаров ауданының мәдениет және тілдерді дамыту бөлімі мемлекеттік мекемесімен бірлесіп, «Осакаров ауданы» атауының «Сарыбел ауданы» болып өзгеруіне байланысты «Кіреберіс декоративті кіру белгісіне» (бұдан әрі «Нысан») ашық шығармашылық конкурсы өткізеді.

Жобалық ұсыныстарды тікелей іріктеуді конкурстық комиссия жүзеге асырады. Ашық шығармашылық конкурсы комиссиясы Осакаров ауданы әкімінің қаулысымен бекітіледі.

Ашық шығармашылық конкурстың мақсаты – Қарағанды облысының тарихи-экономикалық, мәдени және саяси құрамдас бөлігіндегі ауданның ролін аша отырып, «кіреберіс декоративтік белгісінің» ең мәнерлі кеністіктік мүсіндік-көркемдік шешімін анықтау.

Ашық шығармашылық конкурсықа жіберілген жобалық ұсыныстардың идеялық, заманауи, дизайндық, көркемдік деңгейі жоғары, шешімнің толықтығы болуы керек.

1. Ашық шығармашылық конкурстың бағдарламасы

Жобаны таңдау критерийлері:

- жоғары көркемдік деңгейі, эстетикалық мәнерлілігі, идеялық мазмұны, көркемдік тұтастығы мен өзіндік ерекшелігі;
- нысан алыстан және кіреберісте, жергілікті жердің, аумақ панорамасының композициялық доминанты қызметін атқаруы керек;

2. Ашық шығармашылық конкурстық жобалық ұсыныстардың құрамы және ұсынылған материалдардың безендірілуіне қойылатын талаптар

Ашық шығармашылық конкурсы материалдарына:

1. Бас жоспар	М 1:500
2. Нысанның макеті	М 1:10
3. Нысанның қасбеті (алдыңғы беті)	М 1:10
4. Нысанның айналасын абаттандыру және көгалдандыру.	
5. Нысанның көркемдік шешімі мен кеністігін ұйымдастырудың негізгі идеясы мен қағидаттары көрсетілген, TimesNewRoman шрифтімен №14 өлшемде терілген, бір жол аралығымен, көлемі 2 беттен аспайтын 2 данадан тұратын қысқаша түсіндірме жазба.	

Ахуалдық сызба, бас жоспар, нысанның қасбеті (фасады), нысанның айналасын абаттандыру және көгалдандыру 60*90 см планшетте және А3 пішімді альбомдағы жобамен ұсынылады. Графикалық орындау

«Аудан эмблемасы» жобалық ұсыныстарды іріктеу бойынша ашық шығармашылық конкурстың ЕРЕЖЕСІ

«ТС» ҚБ, «Қарағанды қаласының Суретшілер одағы» ҚБ, «Қарағанды облысының Сәулетшілер одағы» ҚБ, Қарағанды қаласының «Қазақстан Дизайнерлер одағы» филиалы, «Осакаров ауданының мәдениет және тілдерді дамыту бөлімі» мемлекеттік мекемесімен бірлесіп, «Осакаров ауданы» атауының «Сарыбел ауданы» болып өзгеруіне байланысты «Аудан эмблемасына» (бұдан әрі «Эмблема») байқау өткізеді.

Жобалық ұсыныстарды тікелей іріктеуді конкурстық комиссия жүзеге асырады. Ашық шығармашылық конкурстың комиссиясы Осакаров ауданы әкімінің қаулысымен бекітіледі.

Байқаудың мақсаты – Қарағанды облысының тарихи-экономикалық, мәдени және саяси құрамдас бөлігіндегі ауданның ролін аша отырып, «Эмблеманың» ең мәнерлі кеністіктік дизайны мен көркемдік шешімін анықтау.

Ашық шығармашылық конкурсықа жіберілген жобалық ұсыныстардың идеялық, заманауи, дизайндық, көркемдік деңгейі жоғары, шешімнің толықтығы болуы керек.

1. Ашық шығармашылық конкурстың бағдарламасы

Жобаны таңдау критерийлері:

- Жоғары көркемдік деңгейі, эстетикалық мәнерлілігі, идеялық мазмұны, көркемдік тұтастығы мен өзіндік ерекшелігі;
- «Эмблема» ақ-қара, түрлі-түсті және көлемді шешімде жақсы оқылуы керек;

2. Ашық шығармашылық конкурсының жобалық ұсыныстарының құрамы және ұсынылған материалдардың безендірілуіне қойылатын талаптар

Ашық шығармашылық конкурсы материалдарына:

1. Графикалық кескін	А3 пішімі
2. Нысан макеті	М 1:5
3. Эмблеманың көркемдік шешімі мен кеністігін ұйымдастырудың негізгі идеясы мен қағидаттары көрсетілген, TimesNewRoman шрифтімен №14 өлшемде терілген, бір жол аралығымен, көлемі 2 беттен аспайтын 2 данадан тұратын қысқаша түсіндірме жазба.	

А3 пішімді альбомдағы жоба. Графикалық орындау әдісі – ақ-қара және түрлі-түсті, макеттің техникасы мен материалы – авторлардың қалауы бойынша. Авторлар жобаны электронды және

әдісі – түсті, макеттің техникасы мен материалы – авторлардың қалауы бойынша. Авторлар жобаны электронды және қағаз түрінде ұсынуы керек.

3. Ашық шығармашылық конкурстың шарттары

1. Ашық шығармашылық конкурсықа қатысуға мүдделі заңды және жеке тұлғалар, сәулетшілер, суретшілер, мүсіншілер, дизайнерлер, жобалау институттары, шығармашылық студиялар шақырылады.

2. Бейнені ашу үшін ашық шығармашылық конкурсықа қатысушылар сол өлкенің тарихымен танысып, мүмкіндігінше идеялық мазмұнын анықтау мақсатында сол жерді аралап шығуы керек.

«Нысанның» орналасатын жері: Қарағанды облысы, Осакаров ауданы (Сарыбел ауданы), аудан шекарасындағы жолдың бойы.

3. «Нысанның» материалдары: объект жергілікті климаттық жағдайларға төзе алатын материалдар арқылы жасалуы керек

4. Авторлар ашық шығармашылық конкурсы материалдарын «Осакаров ауданының мәдениет және тілдерді дамыту бөлімі» ММ-нің osamadeniet@mail.ru электронды поштасына және **Осакаровка кенті, Достық көшесі, 43 үй**, Мәдениет үйінің **2 қабатына 2023 жылдың 31 наурызына дейін ұсынулары керек**.

5. Комиссияның қарауында I орынға ие болған жоба: 300 000 (үш жүз мың) теңге және аудан аумағында қолданылады (орна-тылады).

II орын алған жоба 200 000 (екі жүз мың) теңге сыйақымен ынталандырылады. III орын алған жобаға – 100 000 (жүз мың) теңге беріледі.

Ескерту: Аталған конкурсы қаржысы демеушілік тарапынан қарастырылатын болады.

6. Ашық шығармашылық конкурстық жобалар алты таңбалы санмен көрсетілген ұранмен ұсынылады. Ұран ашық шығармашылық конкурсықа ұсынылған барлық жоба материалдарының оң жақ жоғарғы бұрышында, сондай-ақ ұран конвертінде (бііктігі 1 см) жазылуы тиіс.

Жобаларға жоба авторының тегі, аты, әкесінің аты және мекенжайы көрсетілген, ұранмен бекітілген конверттегі ақпараттық парақ қоса беріледі.

Ашық шығармашылық конкурсы шарттарын бұзған немесе сақтамай ұсынылған жобалар конкурсықа жіберілмейді және конкурсы комиссиясымен қаралмайды.

7. Бағдарлама және конкурсы шарттары туралы сұрақтар болса: **8/72149/43075** телефоны бойынша хабарласуға болады.

қағаз түрінде ұсынуы керек.

3. Ашық шығармашылық конкурстың шарттары

1. Ашық шығармашылық конкурсықа қатысуға мүдделі заңды және жеке тұлғалар, сәулетшілер, суретшілер, мүсіншілер, дизайнерлер, жобалау институттары, шығармашылық студиялар шақырылады.

2. Бейнені ашу үшін байқауға қатысушылар сол өлкенің тарихымен танысып, мүмкіндігінше идеялық мазмұнын анықтау мақсатында сол жерді аралап шығуы керек. «Эмблеманың» пайдаланатын жері: Бұқаралық, барлық іс-шараларда және қажет ететін орындарда пайдаланылады.

3. Авторлар ашық шығармашылық конкурсы материалдарын «Осакаров ауданының мәдениет және тілдерді дамыту бөлімі» ММ-нің osamadeniet@mail.ru электронды поштасына және **Осакаровка кенті, Достық көшесі, 43 үй**, Мәдениет үйінің **2 қабатына 2023 жылдың 31 наурызына дейін ұсыну керек**.

4. Комиссияның қарауында I орынға ие болған жоба: 300 000 (үш жүз мың) теңге және аудан аумағында қолданылады (орна-тылады).

II орын алған жоба 200 000 (екі жүз мың) теңге сыйақымен ынталандырылады. III орын алған жобаға – 100 000 (жүз мың) теңге беріледі.

Ескерту: Аталған конкурсы қаржысы демеушілік тарапынан қарастырылатын бо-лады.

5. Ашық шығармашылық конкурстық жобалар алты таңбалы санмен көрсетілген ұранмен ұсынылады. Ұран конкурсықа ұсынылған барлық жоба материалдарының оң жақ жоғарғы бұрышында, сондай-ақ ұран конвертінде (бііктігі 1 см) жазылуы тиіс. Жобаларға жоба авторының тегі, аты, әкесінің аты және мекенжайы көрсетілген, ұранмен бекітілген конверттегі ақпараттық парақ қоса беріледі.

Ашық шығармашылық конкурсы шарттарын бұзған немесе сақтамай ұсынылған жобалар конкурсықа жіберілмейді және конкурсы комиссиясымен қаралмайды.

6. Бағдарлама және конкурсы шарттары туралы сұрақтар болса: **8/72149/43075** телефоны бойынша хабарласуға болады.

«Ortalyq Qazaqstan» газетінің 2022 жылғы 27 желтоқсан күні №144 санында жарияланған «ҚазТрансГаз Аймақ» АҚ хабарландыруындағы «2022 жылғы 31 қаңтар» деген сөз 2023 жылғы деп оқылсын.

«ҚазТрансГаз Аймақ» АҚ Қарағанды өндірістік филиалы ЖШС ҚР Экологиялық кодексінің 96-бабының талаптарына сәйкес, 2023 жылғы 31 қаңтар сағат 11:00-де Қарағанды облысы, Қарағанды қ. а., Қарағанды к., Ермеков к-сі 104/1, «ҚазТрансГаз Аймақ» АҚ Қарағанды ҚФ мекенжайы бойынша «Қарағанды қаласының «Са-ры-Арқа» МГ АГРС – «Қарағанды» МГ газ тарату желілерінің

шығарындылары көздерінен атмосфераға жол берілетін шығарындылар нормативтерінің жобасы бойынша және 31 қаңтар сағат 15:00-де Қарағанды облысы, Теміртау қ. а., Теміртау қ., Тәуелсіздік бульвары к-сі, 12, Теміртау қаласы әкімдігінің ғимараты мекен-жайы бойынша «Теміртау қаласының «Сары-Арқа» МГ АГРС – «Теміртау» газ тарату желілерінің шығарындылары көздерінен атмосфераға жол берілетін шығарындылар (ХДВ) нормативтерінің жобасы бойынша ашық жиналыс түрінде қоғамдық тыңдау өтетінін хабарлайды.